

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, виходячи із вищезазначеного, у роботі з дітьми групи раннього віку закладу дошкільної освіти доцільно використовувати різноманітні варіанти роботи із казкою. Ефективність їх використання в цей період забезпечується специфікою діяльності дитини цього віку, а також особливістю зазначеного жанру літератури. Організація казкового сюжету полегшує процес сприймання, розуміння та відтворення її змісту дітьми. Казка дозволяє у доступній формі пізнавати складні явища й почуття та є ефективним засобом розвитку та збагачення мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н. В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному дитинстві : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. К., 2002. 438 с.
2. Запорожец А. В. *Психология восприятия сказки ребенком дошкольником. Дошкольное воспитание.* 1988. № 9. С. 34 – 41.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии. СПб. : ООО «Речь», 2002. 310 с.
4. Сухомлинский В. А. Комната сказки. Избранные произведения в 5-ти т. К. : Радянська школа, 1980. Т.3. С. 188-200.
5. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. К. : Либідь, 2002. 560 с. URL: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=36 (дата звернення: 26.10.2021).
6. Якобсон П. М. Психология художественного восприятия. М. : Искусство, 1964. 86 с.

УДК 159.922.76+376.-058

Ю. О. Скринник

*магістрантка спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЯКІ МАЮТЬ РОЗЛАДИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

У статті розглядаються особливості організації корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають розлади аутичного спектру. Особлива увага приділена опису сучасних методик роботи з даною категорією дітей та специфіці використання емоційно-рівневого підходу під час корекційної роботи з розвитку мовлення.

В статье рассматриваются особенности организации коррекционной работы с детьми дошкольного возраста, имеющие нарушения аутичного спектра. Особое внимание уделено описанию современных методик работы с данной категорией детей и специфике использования эмоционально-уровневого подхода при коррекционной работе по развитию речи.

The article discusses the features of the organization of correctional work with preschool children with autism spectrum disorders. Particular attention is paid to the description of modern methods of working with this category of children and the specifics of using the emotional-level approach in corrective work on the development of speech.

Ключові слова: *розлади аутичного спектру, корекційна робота, емоційно-рівневий підхід, розвиток мовлення.*

Ключевые слова: расстройства аутичного спектра, коррекционная работа, эмоционально-уровневый подход, развитие речи.

Keywords: autistic spectrum disorders, remedial work, emotional-level approach, speech development.

Постановка проблеми. Аутизм сьогодні є проблемою дитячої популяції через складну соціальну ситуацію як для дитини, так і для всієї родини. Збільшення кількості дітей з розладами аутичного спектру пов'язане з ураженням центральної нервової системи, яке здебільшого виникає у внутрішньо-утробний період, під час пологів або протягом перших трьох місяців життя. Дослідники відзначають, що ці фактори можуть спровокувати порушення як пізнавальних процесів дитини, так і її емоційної сфери, що проявляється аутизмом та іншими розладами особистості.

Згідно з літературними джерелами та результатами нашого дослідження, корекційна робота дітей з розладами аутичного спектру (далі діти з РАС) є досить складною через специфіку цього розладу. Прагнення таких дітей уникати контакту з навколишнім світом, особливості розвитку мовлення, відсутність емоційного контакту дитини з навколишнім світом та особисті проблеми ускладнюють цю роботу з ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зростання інтересу до проблеми аутизму та аутистичних проявів в Україні в останні десятиліття знайшло відображення у працях відомих вчених у галузі

спеціальної педагогіки та спеціальної психології, психіатрії, медицини та генетики – Н. Базими, Є. Баєнської, С. Головченка, С. Конопляста, З. Ленів, Л. Нурієва, М. Ліблінг, І. Марценковський, А. Обухівська, К. Островська, О. Нікольська, М. Рождественська, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Шеремет, В. Хаустова, Д. Шульженко та ін., які приділили увагу вивченню причин і розробці методів діагностики аутизму, його диференціації від інших розладів. Усі дослідники визначили, що головною складністю успішної адаптації дітей з розладами аутичного спектру є порушення мовлення, яке виражається у відставанні або відсутності виразного мовлення, відсутності цілеспрямованості мовлення та мотивації до встановлення контактів.

Мета статті – висвітлити особливості організації корекційної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають розлади аутичного спектру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розлади аутичного спектру – це поширене захворювання, пов'язане з розладами поведінки, що характеризується якісними порушеннями соціальної взаємодії, вербального та невербального спілкування, стереотипних моделей поведінки, інтересів та діяльності [3]. Ця група є досить поліморфною, оскільки відноситься до класичного аутизму Каннера (низько функціональний аутизм), аутизму Аспергера (високо функціональний аутизм) і більш легких межових розладів.

Відомо, що діти з РАС люблять маніпулювати предметами без урахування їх функціонального призначення, їхня стереотипна гра характеризується повторюваністю, послідовністю, тривалістю, відсутністю сюжету, але можна використовувати її позитивні сторони (зручне положення дитини, здатність повернути її у збалансований стан), і тоді це стане основою для побудови взаємодії. Дорослий ненав'язливо й уважно підключається до ігор дитини, ловить потрібний момент, щоб дати їй потрібну деталь, тихо повторює слова дитини, використовує улюблену іграшку. Така тактика поведінки дозволяє спокійно увійти в світ гри дитини-аутиста, не відкидати присутність дорослого, завоювати його довіру, що зажадає багато часу і терпіння.

Велике значення тут має емоційно-сміслову підкріплення. Це допомагає привернути увагу дитини, зосередити її на чомусь, осмислити те, що відбувається. Таке підкріплення має бути прив'язане до досвіду дитини, допоможе осмислити, здавалося б, безглузду діяльність. Це дозволяє дитині з РАС помітити дорослого. За допомогою самостимуляції у дитини дошкільного віку з РАС фіксуються приємні відчуття і згладжуються неприємні, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки. Це допомагає подолати страхи, боротися зі стереотипними потягами. Необхідно коментувати відчуття і почуття дитини

Опанування мовленням у дітей з розладами аутичного спектру супроводжується рядом труднощів,

пов'язаних з організацією довільної поведінки. У літературі зазначається, що у навчанні дітей-аутистів використання мовних форм спілкування не може спиратися на загальні закономірності нормального онтогенезу. Початкове навчання дітей-аутистів найпростішим комунікативним навичкам майже завжди базується на законах оперантного навчання (підкріплення бажаних дій дітей). Щоб успіх працював, важливо створити мотивацію до спілкування.

Дослідники відзначають, що вся робота з розвитку мовлення у дітей з розладами аутичного спектру ускладнена такими клінічними проявами, як труднощі встановлення емоційного контакту, спілкування та соціального розвитку, різного роду стереотипи, затримка мовного розвитку, небажана поведінка. Саме тому робота з корекції або розвитку мовних навичок повинна включати альтернативні методи та методики, які розраховані на дітей з розладами аутичного спектру з урахуванням їх поведінки та рівня розвитку.

Перед початком роботи з розвитку мовлення у дітей з РАС необхідно обрати корекційний підхід, який передбачається використовувати протягом усієї роботи. Вітчизняні автори Є. Баєнська, В. Лебединський, К. Лебединська, О. Нікольська та ін. запропонувати підхід на емоційному рівні [2, с. 87].

Основою цього підходу є формування когнітивних функцій, стимуляція та розвиток засобів спілкування, соціальних навичок дити-

ни з РАС через розвиток її афективної сфери, що відбувається в спільних емоційних переживаннях дитини-аутиста та близького дорослого. Рівнева система цього підходу дозволяє знайти місце симптому в ієрархії ознак афективної дезадаптації, визначити синдром порушення та вибрати відповідні методи корекції та послідовність їх застосування.

Автори емоційно-рівневого підходу пропонують етапи здійснення корекційної роботи дітей з РАС:

1. Встановлення емоційного контакту.
2. Стимулювання діяльності, спрямованої на взаємодію.
3. Зняття страхів.
4. Припинення агресії, аутоагресії, негативізму та інших негативних форм поведінки.
5. Формування цілеспрямованої поведінки.

Якщо перший і п'ятий етапи дійсно є початковим і завершальним етапами, то інші три є скоріше безпосередніми корекційними завданнями, які можна вирішувати паралельно, в залежності від особливостей кожного випадку.

Спектр методів, які можна використовувати відповідно до цього підходу, широко визначений: все, що допоможе вирішити чи полегшити проблеми дитини. Для цього використовуйте:

- коментування;
- емоційне зараження;
- психодрама;
- ігротерапія;
- арттерапія;
- музикотерапія;

- обговорення життєвих ситуацій та книг;
- твір казок та історій;
- різні прийоми релаксації тощо.

До переваг емоційно-рівневого підходу можна віднести індивідуалізацію корекційної роботи, як зазначають О. Баєнська, В. Лебединський, К. Лебединська, О. Нікольська та ін. Глибока розробка питань встановлення емоційного контакту, прагнення до гармонійного розвитку особистості дитини-аутиста є важливими факторами у роботі з ними. Проте обмеження методу не визначені, питання діагностики та методичного забезпечення є значною мірою суб'єктивними, оскільки не приділяється належна увага організації поведінки дитини., Вчений А. Хаустов описав авторську методику формування навичок мовленнєвого спілкування у дітей з розладами аутичного спектру [5].

Основною метою корекційної роботи з розвитку мовлення є формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектру.

1. Формування вмінь висловлювати прохання/вимоги.
2. Формування соціальної реакції у відповідь.
3. Формування вмінь називати, коментувати та описувати предмети, людей, дії, події.
4. Формування вмінь привертати увагу та задавати запитання.
5. Формування вмінь висловлювати емоції, почуття, повідомляти про них.
6. Формування соціальної поведінки.

7. Формування навичок діалогу.

У своїй методиці автор визначає навчання комунікативних навичок дітей з РАС за таким алгоритмом:

1. Вибір мети навчання: визначення комунікативних навичок, які необхідно сформувати.
2. Моделювання ситуації, що провокує комунікативне вираження дитини.
3. Дати дитині час для формулювання самостійного висловлювання.
4. Надання підказки у разі труднощів.
5. Підкріплення комунікативної спроби дитини [5, с. 63].

Дослідник А. Хаустов пропонує серію подібних вправ, ігор та змодельованих ситуацій для формування кожної комунікативної навички. Він вважає, що основними організаційними формами корекційної роботи є індивідуальні та підгрупові. На початкових етапах розвитку мовлення використовується індивідуальна форма роботи, під час якої дитина взаємодіє з фахівцем (спочатку психологом, потім дефектологом, батьком), потім підгрупова форма роботи (психолог і двоє дітей) : психолог навчає дітей використовувати навички спілкування в присутності однієї людини, потім фахівець організовує закріплення комунікативних навичок у формі взаємодії двох дітей [5].

Дослідниця Л. Нурієва пропонує авторську методику, яка дозволяє розвивати як виразне експресивне, так і імпресивне мовлення у дітей з раннім аутизмом I та II груп (за класифікацією О. Нікольської), мета

якого полягає у розвитку виразного та правильного мовлення, а також формування комунікативних і мовленнєвих навичок.

Методика Л. Нурієвої [4] заснована на ідеї формування мотивації до спілкування. Вся робота зі стимулювання мовленнєвих навичок ґрунтується на розвитку найбільш збережених структур мозку. Логопедична робота з дітьми з РАС повинна будуватися на основі зорового сприйняття. Дослідниця виділяє такі етапи роботи логопеда з дитиною РАС:

- 1) первинний контакт;
- 2) початкові навички навчання;
- 3) робота над вказівними жестами та навчанням читання.

На першому етапі йде адаптаційний період роботи з дитиною, який, як правило, триває кілька місяців. Метою цього етапу є встановлення формального контакту педагога з дитиною з РАС.

На другому етапі мета – розвинути первинні навички навчання. Для того, щоб відчувати себе в безпеці, особливе значення на цьому етапі надається присутності матері в кабінеті, в процесі посилення емоційного контакту дитини дошкільного віку з РАС з педагогом роль матері в класі почне знижуватися.

Працюючи над комунікативними навичками, вчитель повинен орієнтуватися на фіксацію погляду дитини на матеріалі, за допомогою часткової фізичної підказки чи заохочення. На цьому етапі використовується мінімальна кількість мовних інструкцій: «Принеси», «Пока-

жи». Для подальшого навчання важлива чіткість їх виконання.

Мета третього етапу – навчитися користуватися вказівним жестом і жестами «ТАК», «НІ». Досягти цього можна, постійно запитуючи: «Ви розклали малюнки?» «Ви прибрали малюнки?». Закликаючи дитину кивнути. При цьому відпрацьовується вказівний жест. До словесних вказівок «Взяти», «Покласти» додається ще: «Показати». Незважаючи на певний механізм використання жестів, необхідно заохочувати їх використання дитиною, оскільки це мінімальний набір невербального спілкування.

Формування цих мовленнєвих навичок допоможе батькам визначити бажання дитини, тим самим виключивши багато конфліктних ситуацій. Особливе місце у розвитку комунікативних і мовленнєвих навичок у дітей з РАС займають альтернативні методи, оскільки враховують усі особливості поведінки та розвитку дітей з аутизмом. Одним з них є метод PECS.

Й. Ерц зазначає, що система PECS дозволяє розглянути визначення спілкування доступним для дитини з РАС способом: спілкування – це обмін, продукт якого потребує комунікативного партнера. Ця система карток допомагає дитині з РАС навчитися запитувати людину, а не висловлювати її прохання «у космосі».

У процесі роботи з дітьми дошкільного віку з розладами аутичного спектру необхідно використовувати альтернативні методики, оскільки вони враховують клінічні

прояви, такі як труднощі у встановленні емоційного контакту, спілкування та соціального розвитку, різноманітні стереотипи, затримка мовного розвитку та небажані поведінки.

Корекційно-розвивальна робота зі стимуляції та розвитку мовлення у дітей з РАС має два етапи: *підготовчий та основний*.

Коротко їх охарактеризуємо.

Підготовчий етап включає такі напрямки роботи логопеда, які допоможуть викликати мовлення або сприятимуть розвитку мовлення:

1. Встановлення емоційного контакту, що передбачає створення позитивного настрою.
2. Стимулювання комунікативної діяльності, що включає поповнення пасивного словникового запасу та створення позитивного настрою.
3. Розвиток уміння розуміти мовлення, що є формуванням уміння запитувати предмет, повторювати дії з використанням важливих комунікативних слів «дати», «більше».
4. Розвиток розуміння мовлення, що включає формування вміння розуміти і виконувати інструкції та поповнювати пасивний словниковий запас.
5. Розвиток психофізіологічної бази мовлення, яка полягає в розвитку уваги та розвитку слухового сприйняття.

Основний етап передбачає, що дитина дошкільного віку з РАС вже має певні базові навички та вміння для розвитку мовлення і тепер з ним можна більш цілеспрямовано

працювати в мовленнєвому аспекті. З огляду на це передбачає реалізацію таких напрямків:

1. Стимуляція активного мовлення пов'язана з індукцією ехо-реакцій; поєднання реакцій відлуння з предметами та діями та розвиток уміння висловлювати прохання.
2. Розвиток експресивного мовлення передбачає поповнення активного словникового запасу та розвиток вміння називати предмети та дії.
3. Розвиток психофізіологічної бази включає розвиток фонематичного сприйняття; розвиток артикуляційної моторики; розвиток правильного фізіологічного та мовленнєвого дихання.
4. Розвиток психофізіологічної бази передбачає розвиток фонематичного сприймання; розвиток артикуляційної моторики; розвиток правильного фізіологічного і мовленнєвого дихання.
5. Стимулювання комунікативної діяльності включає формування соціальної, адекватної реакції; розвиток вміння висловлювати прохання та задавати вербальні та невербальні запитання; розвиток діалогічного мовлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визначено основні напрямки корекційно-розвивальної роботи вчителів-логопедів щодо стимуляції та розвитку мовлення у дітей дошкільного віку з розладами аутичного спектру. Для стимулювання розвитку мовлення у дітей з РАС необхідно починати корекційну роботу з моменту виявлення проблеми. Необхідно орга-

нізувати корекційну роботу відповідно до рівня мовленнєвого розвитку дитини (за класифікацією О. Нікольської). Дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує вивчення розвитку мовлення дітей з РАС першої групи (за О. Нікольською) за допомогою інноваційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій Я. Т. Дитячий аутизм : монографія. К., 2009. 200 с.
2. Баенская Е. Р., Лебединская К. С., Никольская О. Н. Дети с нарушениями общения : ранний детский аутизм. М. : Просвещение, 2005. 95 с.
3. Клінічний протокол надання медичної допомоги дітям із гіперкінетичними розладами. К. : Міністерство охорони здоров'я України, 2010. 33 с.
4. Нуриева Л. Г. Развитие речи у аутичных детей. Методическое пособие и наглядные материалы. И. : Теревинф, 2016. 129 с.
5. Ранній дитячий аутизм : навчально-методичний посібник. 2-е вид., перероб. і доп.. Івано-Франківськ : Видавництво Івано-Франківської державної медичної академії, 2005. 48 с.
6. Хаустов А. В. Формирование навыков речевой коммуникации у детей с расстройствами артистического спектра. М. : ЦПМССДиП, 2014. 87 с.